

Marko Lamberg toim., *Päättön ritari. Kauhutarinoita keskiajalta* (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia, 1355, Tieto), Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki 2012. 326 s.

Marko Lambergin *Päättön ritari. Kauhutarinoita keskiajalta* -käännöskokoelma sisältää eurooppalaisia kertomuksia ja kertomuskatkelmia, joissa kuvataan kohtaamisia erilaisten tuonpuoleisten olentojen ja ilmiöiden kanssa keskiajalla ja hieman sen jälkeen. Tarinoiden pituudet vaihtelevat noin sivun mittaisesta useiden kymmenien sivujen teksteihin. Jälkimmäisestä on hyvänä esimerkkinä kertomus vihreästä ritarista, joka saapuu kuningas Arthurin hoviin ja antaa ritari Gawainin iskeä irti päänsä vannotettuaan tätä sitä ennen saapumaan määrääjän kuluessa sovittuun paikkaan vastaanottamaan vihreältä ritarilta samanlaisen iskun. (Tässä yhteydessä paljastettakoon vain, että vihreä ritari ei päänsä katkaisusta toki kuole ja hyveellisenä ritarina Gawain pitää lupauksensa). Kukin tarina on varustettu sitä taustoittavalla lyhyellä johdannolla, jossa käsitellään kertomuksen lähdettä, alkuperää ja mahdollisia kirjoittajia tai kääntäjiä. Tarinoita ei ole järjestetty kokoelmaan lähteen iän mukaan kronologisesti, mikä ei todennäköisesti olisi ollut mielekästäkään, mutta taustoittavien johdantojen avulla kertomukset on helppo asettaa omaan aikakauteensa ja asiayhteyteensä.

Lambergin kääntämissä lähteissä on ollut mukana sekä latinan- että kansankielisiä tekstejä. Ne ovat lähinnä peräisin pohjoisesta Euroopasta. Yli kolmasosa lähteistä on Brittein saarilta, erityisesti Yorkshirestä. Runsaasti ovat edustettuina myös nykyisen saksalaisen kielialueen kummitustarinat sekä Ruotsi–Suomen alue – viimeksi mainittua edustavat erityisesti birgittalaisliikkeessä tuotetut ja käännetyt tekstit. Muutamia kertomuksia on myös keskiajan Islannista ja Ranskan alueelta. Tämän lisäksi mukana on myös hieman keskiajan jälkeistä materiaalia, kuten katkelmia Olaus Magnuksen (1490–1557) Pohjolaa kuvaavista teksteistä, Ludwig Lavaterin (1527–1586) ajatuksia kuoleman enteistä teoksessaan *Of ghostes and spirites walking by night* sekä Thomas Nashen (1567–n. 1601) käsityksiä painajaisunien ja kummitusten näkemisen syistä *The Terrors of the Night* -teoksessaan. Muutamia esimerkkeistä ovat myöhäisempiä kansantarinoita, joiden aiheena ovat olleet keskiaikaan liitetyt tapahtumat, kuten kertomus keskiajan naantalilaisessa porvariskartanossa nähdyistä Pyhästä Birgitasta (1303–1373), joka varoitti ihmisiä tulevasta

onnettomuudesta, rutosta.

Lähteet ovatkin painottuneet pohjoiselle pallonpuoliskolle, Alppien pohjoispuolelle. Birgittalaisten keskuudessa levinneet käännetyt tarinat ovat selkeästi ainoita mahdollisesti eteläisempää alkuperää olevia tekstejä. Ratkaisu on tällaiselle kokoelmalle oikeastaan sopiva, sillä tarinoiden valossa lukija onnistuu löytämään niistä runsaasti yhtäläisyyksiä, jotka saattavat kieliä aikaisemmista kontakteista pohjoiseen piiriin kuuluvien kulttuurien välillä ja tarina-aihioiden välittymisestä suullisessa perinteessä näiden kohtaamisten kautta. Mielenkiintoista on esimerkiksi se, että varsinkin niissä kokoelman teksteissä, jotka on tuotettu läntisessä Skandinaviassa ja Brittein saarilla kummitukset ovat hyvin usein fyysisiä ja konkreettisia hahmoja. Sen sijaan eteläisempää alkuperää olevissa tarinoissa monet tuonpuoleisesta palaavat tai tulevat ovat aineettomia sieluja tai henkiä vaikka ne voivatkin tehdä konkreettisia tekoja, kuten vaikkapa 1200-luvulta peräisin olevassa kertomuksessa ranskalaista porvarisperhettä auttaneesta hengestä. Se voidaan nähdä, muttei kuulla, ja käytännössä hengen hyvänteot ovat pikemminkin kiusaa kuin apua, vaikka ne jälkimmäisiksi onkin tarinassa naamioitu. Henki esimerkiksi ylensyöttää talon hevosen, pilaa ruoaksi tarkoitettun kalan ja repii kappaleiksi porvarintyttären parhaan paidan.

Lamberg tekee mitä lupaa, eli hän tarjoaa otoksen keskiaikaisista kauhutarinoista. Nämä pitävät sisällään paitsi suoranaisia kummitustarinoita myös kertomuksia muista niin sanotuista yliluonnollisista ilmiöistä ja yhteyksistä tuonpuoleisen kanssa esimerkiksi unissa. Käännettyjen tekstien implisiittinen määritelmä kummituksesta on itse asiassa kiitettävän laaja ja valaiseva: kummitus on paitsi konkreettisesti ruumiissaan eläville näyttävä edesmennyt haudan asukki tai näkymättömänä henkenä ilmaantuva piinattu sielu tai demoni, myös eläville ilmestyvä pyhimys. Tämä pyhimysten ja niin sanottujen maallista tai kiirastulellista alkuperää olevien kummitusten välinen yhtäläisyys tuonpuoleisesta palaavana olemuksena on hyvä huomata, varsinkin kun pyhimystarinoita ei välttämättä aina tarkastella kummitustarinoina.

Lambergin tarkoituksenaan ei ole ollut laatia mitään laajaa ensyklopediaa, ja maistiaisia tarjoavana 'valittuina paloina' kirja toimii hyvin. Tarkempia käännöksiä kaipaavia ja tutkijoita Lamberg ohjaa tarkkaan laaditun lähdeluettelon avulla alkuperäislähteiden editioiden äärelle. Hänen valintansa kääntää tekstit nykylukijalle sopivalla tavalla ja kielellä on onnistunut. Tarinoiden eri elementit ja teemat tulevat tällä tavoin hyvin lukijalle tutuksi. Yhdestä käännöskukkasesta on kuitenkin pakko mainita: Eyrrin asukkaiden saagassa (*Eyrbyggja saga*) mainittu Kjartan-niminen mies ei ole palkollinen renki, vaan talon emännän poika, ja oikeastaan Kuohuvirran ihmeiden aikana kuolevan Þóroddr-isännänkin, sillä Kjartan tunnetaan saagassa "Þóroddrin ja kaikkien muiden poikana" – todellisuudessa kaikkien tietämä salaisuus on, että Kjartan on erään Björn-nimisen miehen poika ja syntynyt äitinsä syrjähyppystä avioliiton aikana. Kuohuvirran tarinan keskeisenä elementtinä onkin nimenomaan tämä sukulaisten sopiman avioliiton ulkopuolisen, kielletyn suhteen teema.

Oli kyse sitten kirkon tarpeesta motivoida tavallinen kansa rahoittamaan toimintaansa maksamalla messuista tai antamalla lahjoituksia, yllättävän usein myös muut Lambergin kokoelman kauhutarinat liittyvät erilaisiin

normirikkomuksiin, esimerkiksi edesmenneen elämänsä aikana harjoittamaan irstauteen kuten porvarismies Guidon tapauksessa, lapsen lähettämiseen (esimerkiksi tarinassa 'Sikiö sukassa') ja jälkeläisten välinpitämättömyyteen pitää messuja kuolleiden sukulaistensa sieluille, mikä kiusaa esimerkiksi tarinakokoelman kolmea kuollutta kuningasta. Tämäntapaiset sekä edesmenneiden itsensä että elävien tekemät rikkeet saivat kuolleet palaamaan elävien pariin, jossain vaiheessa myös kiirastulesta, ja antoivat kristillisessä perinteessä paholaisille luvan kiusata eläviä.

Yllättävää kyllä, näiltä osin edesmenneille annetut roolit eivät näytä suurestikaan poikenneen siitä, millaiseksi ne määriteltiin myös myöhemmin esimerkiksi 1800-luvun ja 1900-luvun alun suomalaisessa kansanperinteessä, jota on menestyksekkäästi esitelty esimerkiksi Kaarina Koski väitöksessään.¹ Yhteistä näille noin tuhannen vuoden aikana ilmestyneille aaveille on myös ollut se, kuten Lambergin kääntämistä teksteistä käy ilmi, että kummitusten, henkien ja muiden tuonpuoleisten kohtaaminen on lähes aina edellyttänyt pimeyttä tai poikkeavia, äkillisestikin muuttuvia sääolosuhteita tai olosuhteita, joissa elävän näkökyky on jollain tapaa joutunut rajoitetuksi, kuten esimerkiksi sumussa.

Nykyihminen ei toki usko aaveisiin ja pitää niitä luonnontieteellisessä maailmankuvassaan todennäköisesti mahdottomina, mutta kukin päättäköön itse, tahtooko lukea tekstin yön hämärissä ennen nukkumaanmenoa. Yllättävää kyllä, nimittäin, tarinoiden kauhuelementeissä saattaa olla jonkinlaista tenhoa nykypäivänäkin. Osa tarinoista on hyvinkin mukaansatempaavia, kuten vaikkapa William Parvuksen (1136?–1198?) kirjaamista lähteistä löytynyt kertomus mustasukkaisena kuolleesta aviomiehestä. Hän hätyyttelee eläviä ja sairastuttaa heidät rutionkatkaisilla henkäyksillään, ja hänen haudasta ylös kaivettu ruumiinsa on 'turvonnut muodottomaksi' ja haavoitettaessa vuotaa verta suihkuamalla. Samalla tavalla kiehtovia ovat lukuisat lyhyemmät ja pitemmät tarinat joukkoina vaeltavista kuolleista, paholaisista sekä demoneista, jotka metsästävät kadotettuja sieluja. Viimeksi mainitut 'kuoleman armeijat' valottavat mielenkiintoisella tavalla eurooppalaisessa perinteessä Pohjoismaita myöten tunnetun ja esimerkiksi nimityksillä *la mesnie Hellequin*, *Wild Hunt*, *Wilde Jagd* tai *Odensjakt* kutsutun ilmiön eri variaatioita.

Kirsi Kanerva, FM
Humanistinen tiedekunta, Turun yliopisto
ktkane[at]utu.fi

¹ Kaarina Koski, *Kuoleman voimat. Kirkonväki suomalaisessa uskomusperinteessä* (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia, 1313, Tiede), Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki 2011.